

LA HAVANA

11/10/2014

Després de 12 hores, hem sortit de casa a les 7:30, entre vols esperes en aeroports etc. aproximadament a les 19:30 hora local arribem a l'Aeroport Internacional de l'Havana, sorpresa agradable, ens el trobem reformat i modernitzat, els tràmits de control d'entrada més àgils. Canviem moneda, no és recomanable canviar-ne massa, perquè la comissió és més elevada. Sortim i prenem un taxi, direcció a **casa de Ana y Surama** c/*Ignacio*, núm. 432 a La Havana Vieja, només sortir de l'aeroport, comença una tempesta tropical espectacular, que ens va donar la benvinguda! No hi havia pràcticament visibilitat, però el taxista va seguir el camí amb prudència.

Al arribar, uns 13 Km. havia parat de ploure, encara que seguia tronant...

Vam ser molt ben rebuts a la casa, coneixíem el barri, i també l'edifici, dons la vegada anterior ens havíem allotjat en un altre habitatge del mateix edifici del carrer San *Ignacio* a pocs metres de la *Plaza Vieja*. Parlem llargament amb la Surama, ella de professió és metge, prenem un suc de fruita natural, que ens ofereix de benvinguda, ens instal·lem, el pis és ubicat en un edifici colonial, construcció freqüent en aquest indret, ple de mobles antics i antiguitats, molt pulcre i net, com que plou i estem cansats, decidim quedar-nos a la casa i descansar, demà volem sortir aviat, desitgem reviure de nou la ciutat, i redescobrir-la.

12/10/2014

07:00 ens llavem arreglem per poder esmorzar a les vuit, no cal dir que el desdijuni és sorprenent: plat de fruita natural, batut natural de fruita, ous, embotit, formatge, una mica d'amanida, pa, melmelada, mel, mantega, cafè o te i llet. Aprofitem l'avinentsa per conversar amb la Surama i la resta de persones allotjades a la casa, acostuma ha haver dues habitacions llogades. Després de descansar, i esmorzar ens decidim a respirar l'aire fresc del matí, el primer, anem a canviar moneda, telefonar, i ens dirigim al **Capitolio**, C/. *Industria 422* el trobem encara en fase de restauració (Veure foto 01), no es pot visitar.

Pel que ens van explicar, el Capitolio Nacional de Cuba és una de les edificacions més emblemàtiques de la ciutat de l'Havana, fou inaugurat el 20 de maig de 1929. Aquesta majestuosa edificació, situada al Centre Havana, és similar al Capitolio de Washington DC, però un metre més alt, un metre més ample, un metre més llarg, i molt més ric en detalls. La construcció van ser iniciada pel dictador cubà Gerardo Machado l'any 1926 amb suport nord-americà. Per finalitzar la seva construcció es van necessitar més de 5.000 obrers, 3 anys, 3 mesos i 20 dies de treball; i uns 17 milions de dòlars americans.

Antigament era utilitzat com a seu del Congrés Cubà, però des de l'any 1959 ha acollit l'Acadèmia Cubana de les Ciències i la Biblioteca Nacional de Ciència i Tecnologia.

El Capitolio Nacional va ser construït amb pedra calcària blanca de Capellania i granit. La seva elegant cúpula de 62 metres realitzada en pedra està rematada amb una rèplica de l'estàtua de bronze de l'escultor del segle XVI Giambologna, i destaca en l'horitzó de la ciutat. A la planta superior, just al centre sota la cúpula, hi ha un flamant diamant de 25 quirats. Com a curiositat, és interessant

saber que la distància per carretera entre l'Havana i qualsevol altra ciutat del país es calcula des d'aquest mateix punt.

L'entrada està protegida per sis gegantines columnes dòriques (de 1,55 metres de diàmetre i 14,10 metres d'alt), a la part alta d'una escalinata amb 55 esglaons de granit. A banda i banda de la part més alta de l'escala es mostren dos impressionants escultures de bronze, una de masculina i una altra femenina, totes dues de 6,70 metres, obra de l'italià Angelo Zanelli.

En traspassar s'arriba al Saló dels Passos Perduts, anomenat així per la seva excepcional acústica, en el centre es troba l'Estàtua de la República, una gegantina dona de bronze de 14,60 metres d'altura, i més de 30 tones, que simbolitza la virtut tutelar del poble i el treball.

L'edificació també alberga altres salons interessants, com Saló Baire, que fos sala de conferències i protocol de la Cambra de representants; el Saló Bolívar, que conserva el seu mobiliari original amb miralls venecians i es troba embolicat en un ambient refinat de França de l'època de Napoleó; el Saló Baraguá, d'estil neoclàssic, que va ser utilitzat com a zona de treball per a les secretaries de la Cambra de Representants; i el Saló Martí, amb un bell cromatisme i d'estil del renaixement italià, el que serveix com avantsala de la biblioteca.

El Capitoli de Cuba va ser declarat Monument Nacional el novembre del 2010, i actualment està sent restaurat per l'Oficina de l'Historiador de l'Havana Vella. A l'any 2011, quan varem anar-hi, també l'estaven restaurant.

Com que és diumenge i volem arribar al **Callejón Hamel**, abans de migdia, prenem un taxi clàssic, i ens dirigim allí. Al arribar ens rep un iniciat a Babalao¹. És un lloc diferent, que no deixava indiferent a ningú, on es respira una atmosfera especial ... Frases que poden sonar tòpiques, però que un cop ets allà, t'adones que són totalment reals. El carreró de Hamel és a la barriada de *Cayo Os*, entre els carrers *Hospital* i *Aramburu*, bastant a prop del Malecón.

Es tracta d'un dels principals focus de cultura afrocubana que hi ha a l'Havana. La seva història es remunta als anys 1989-1990, quan va començar a gestar-se aquest projecte cultural comunitari que ha donat com a resultat una mena de galeria a l'aire lliure, on ens podem submergir en la cultura afrocubana.

Parlar del carreró de Hamel és parlar de Salvador González Escalona, l'escultor i muralista cubà que va transformar aquest petit carreró per plasmar i difondre els orígens africans en la identitat cubana. Tot va començar quan un dels veïns del carreró li va demanar que els hi pintés la façana de casa seva. Salvador, així ho va fer, però al veure el mal estat en què es trobaven les dels altres, va decidir arreglar-ho tot.

Salvador González comença llavors a elaborar una sèrie de murals on uneix elements religiosos i culturals. En aquests murals, l'artista mostra des d'un punt

---

¹ Babalawo o Babalao, és el títol de la religió Yoruba que denota als Sacerdots de Orunmila. El Orisha deu de la saviesa que opera a través del sistema endevinador de Ifá. Orunmila és coneixedor del passat, el present i el futur.

El Babalawo com a sacerdot de Ifá, pot predir el futur i com manejar-ho a través de la seva comunicació amb Orunmila. Això es fa consultant Ifá a través de la cadena d'endevinació cridada Opele, o llavors sagrades llançades sobre el tauler d'adivinació de Ifá.

En la Santeria o Religió Lukumí, el Babalawo o "pare dels secrets", és reconegut com a clergue i actua com a tal en la comunitat. Un Awo és el consultor espiritual per als clients i aquells que han de ser assistits per conèixer al seu Orisha tutelar i iniciar-se en la tradició espiritual dels Orishas.

de vista surrealista i abstracte l'essència mítica i màgica de la cultura afrocubana, així com les mancances, els desitjos i les ambicions de les persones que viuen al carreró. Encara que va haver molta gent en contra que no comprenia molt bé l'art que realitzava, va tenir també els que l'animaven en la seva tasca, persones, majoritàriament, que sentien certa enyorança del seu passat i la necessitat de reafirmar, expressar i veure expressades les seves arrels afrocubanes. D'aquesta manera va néixer aquest espai de difusió de la cultura afrocubana. Si desitgeu aprofundir en la matèria, parleu amb l'Elies, és un expert i gran coneixedor de la cultura afrocubana, persona alhora molt propera, accessible i amable (Veure fotos 02, 03, 04, 05, 06,07 i 08).

Actualment, en el Carreró de Hamel s'organitzen diferents activitats, com la dels diumenges al migdia, moment en què es pot escoltar la música afrocubana en directe. <https://www.youtube.com/watch?v=3CNll1sJoQM>

També l'últim dissabte de cada mes hi ha tallers de pintura per a nens. També hi ha representacions de teatre i conferències, tant de cultura afrocubana com de cultura cubana en general.

L'entrada està carregada de simbolisme. Representa un temple cultural fet de pedra, ja que la pedra està vinculada amb el imperible de déu i és l'habitable de l'energia dels orishas, els déus africans.

Un cop passes aquesta porta, comences a veure murs de colors miris per on miris, poemes, escultures realitzades amb objectes de tot tipus: bicicletes, banyeres, maniquins ... Fins i tot hi ha una representació escultòrica d'un santuari de la religió africana Palo Monte. Religió, santeria, escultura, pintura, música, poesia ... concentrades en només 200 metres d'un petit carreró del centre de l'Havana, un carrer que és l'epicentre de la cultura afrocubana de la ciutat.

Un dels primers habitants del carreró va ser Fernando Belleau Hamel, un ciutadà nord-americà d'origen francoalemany que va comprar uns terrenys a la barriada de Cayo Os a principis del segle XX. Allà va posar en marxa un negoci de matèria primera i fosa i va donar feina a nombrosa població negra i xinesa. Fins i tot els va construir cases perquè visquessin. Aquest fet va fer que recordés al lloc amb el nom de Callejón de Hamel, que fins i tot va estar a punt de desaparèixer en 1913, quan el govern neocolonial va intentar comprar els terrenys.

Compren un CD, de música afrocubana, dues representacions plàstiques de deus Orishas, i coneixem a l'Elies, mestre expert en la cultura afrocubana i santeria, quedem amb ell per, en un proper dia cap a finals del nostre viatge, tenir una xerrada llarga i tranquil·la sobre la Santeria.

Finalitzada, la visita i el concert, ens dirigim a fer un mos a la pastisseria Francesa del Paseo Martí, enfront al Parque Central. Molt recomanable, la llimonada natural, per a nosaltres de les millors de Cuba.

En acabar i després de reposar una mica ens dirigim al **Casal Català de l'Havana**, c/ Consulado 68 entre c/ Refugio i c/ Genios, el trobem tancat. Pel camí tot passejant pel passeig de Martí, trobem una mostra d'artesans que duen a terme projectes comunitaris, amb infants, adults, dones, segons l'activitat: pintura, titelles, labors, costura i boixets, parlem amb les dones que fan puntes de coixí i ens expliquen que van aprendre de mans de catalanes, i són coneixedores de la nostra tradició. També establím conversa amb els artesans de titelles, ens expliquen la tècnica de construcció, són molt boniques i en comprem

una per a l'Aixa. Caminant, pels carrers de L'Havana Vieja, retornem al **bar Viñales** c/ O'Reilly, cantonada amb c/ Compostela, el coneixíem del primer viatge, normalment hi actuava el conjunt Amaranto, Amaranto era un músic amb molt de carisma, ens diuen que ha mort, tenia 87 anys. Anem a un altre bar amb música en directe, dos guitarristes, no ho fan malament, però res a veure amb la música cubana, prenem dues llimonades naturals, hem caminat molt i estem assedegats, fa força calor. Seguim passejant, ens agrada impregnar-nos d'aquest passatge urbà, fins arribar al **Restaurante El Pescador** c/ Sant Ignacio, 260 tel. 867 1629/2514, <http://www.alamesacuba.com/es/la-habana/restaurant/la-taberna-del-pescador/>. Restaurant que cuinen amb oli d'oliva, tot excel·lent, mengem peix, fresc i molt ben cuinat. El personal molt amable i el local molt net i ben ambientat amb quatre taules de fusta massissa i bancs per seure. En aquest moment puntuat com el millor restaurant de L'Havana Vieja, en el Tripadvisor. Tot caminant anem cap a casa la Surama, a descansar.

13/10/2014

Ens llevem a quarts de vuit perquè volem sortir a quarts de nou per anar a la Fundació Fernando Ortiz, esmorzem a casa la Surama, l'esmorzar excel·lent com el d'ahir.

10:00 Visitem la **Fundació Fernando Ortiz**, c/ 27, núm. 160, cantonada L, a pocs metres de la Universitat de L'Havana, en el barri de Vedado. Tel. 537 8324334. Horari: de 10:00 a 13:00, tarda tancat. Per ser que ens presentem sense tenir cap visita concertada, tenim la sort que ens aten el Cap del Departament d'Història de la Universitat de L'Havana Dr. Edelberto Leiva, l'Àngel exposa l'interès de la visita, i el Dr. Leiva, ens fa una classe magistral, per a mi de gran interès, atès que emmarca la història de Cuba i ens explica de manera molt didàctica els diferents contextos de la Colonització. Jo només prenc apunts i escolto. I després d'aquesta reunió se'm desperta l'interès pel coneixement de la història d'aquest país, el que em permet aprofundir en el coneixement de la Història de la Península Ibèrica. En acabar, ja era migdia, ens dirigim a visitar el **museu d'Antropologia, Museu Montané**, de La Universitat de L'Havana, ubicat a la Facultat de Biologia (Veure foto 09), i tot i que els horaris que ens constaven eren de 10:00 a 16:00, de dilluns a divendres, el trobem tancat. Mentre caminàvem per la Universitat ens trobem dos estudiants d'Història, que en veure'ns que anàvem una mica desorientats, i suposo que fàcilment se'ns veia forasters, s'ofereixen a fer-nos, de guia i establím una conversa molt interessant amb ells, parlem de la realitat estudiantil, ens duen en un passadís del jardí, on es congregaven professors i estudiants per iniciar les manifestacions, així com el hall on es feien els mitings, ja abans de la Revolució. Tot i òbviament no haver viscut la Revolució, la coneixen bé, però alhora tot i valorar l'educació, cultura i la sanitat actual, descobrim que també són crítics amb el règim, sobretot pel que fa a la llibertat de premsa i opinió i l'aplicació de les noves tecnologies. Els oferim per dinar junts, i continuar la conversa, ells accepten encantats, "Cuando a un cubano se le invita a comer nunca dice que no". Nosaltres no coneixem el barri i deixem que siguin ells els que ens diguin on dinar, ens acompanyen al **restaurant del FEU²** (Veure foto 10), on prenem per primera vegada un "Negrón" excel·lent, m'imagino que pot ser un mojito amb rom negre, una de les millors begudes amb alcohol que hem pres en aquest viatge, l'altre va ser la cachancha de Trinidad a casa el Dr. Amaro. Amb els

---

² FEU Federación Estudiantil Universitaria

mojitos, només en varem prendre un, no vam tenir sort. L'àpat de cuina autòctona: arròs bullit, mongetes, plàtan fregit, pollastre, una mica d'enciam i cogombre. Era abundant i correcte, però potser va ser l'àpat més car del viatge. De tota manera la companyia s'ho mereixia, varem poder compartir una llarga conversa amb ells, i els vam poder preguntar per temes del nostre interès, van ser ells que ens van comentar que si ens interessava tot el relatiu a la santeria, i a les religions afrocubanes un gran expert era l'Elías del Callejón de Hamel, que era una persona molt propera i afable confirmant el que ja havíem descobert ahir. En acabar el dinar i la sobretaula, ens acomiadem i ens dirigim al Callejón de Hamel, on tenim la sort de trobar l'Elías, amb qui podem gaudir d'una xerrada interessantíssima amb ell, realment és un mestre i expert en aquests temes, generós, afable i proper. Comenta la possibilitat de gravar-nos molts fitxers relatius a les religions afrocubanes i santeria, si li portem un pen. Fins hi tot s'ofereix per introduir-nos en un ritual dels que fan, que no sigui per a turistes, però ho desestimem. Potser en un altre viatge... En acabar, estem esgotats, molts coneixements en un sol dia, volem digerir tot el que hem après. Amb bicitaxi tornem a anar al Casal Català, i també està tancat, parlem amb una senyora, que sembla la cuidadora, i ens facilita un horari, està obert de dimarts a dissabte. Comprem a la pastisseria Francesa un pa de pessic amb ametlles per l'endemà, pel viatge. Com que hem dinat bé, anem a fer un batut de xocolata al **Museu de la Xocolata**, c/ Mercaderes, cantonada amb c/ Amargura, i fem un tastet del pa se pessic que dúiem. En acabar, anem a casa la Surama a descansar, un dia intens!!!.

14/10/2014

06:00, avui matinem, cal arreglar-nos, marxar per anar a l'estació de **Viazul, de La Habana**, c/ Ave. 26, cantonada Zoológico, tel. 53 (7) 8811413 ext. 101, 103, en el barri de Nuevo Vedado, i al costat del Zoològic, ens desplaçem en taxi, que el concerta la Surama. Per tenir la certesa que els taxis, vindran puntuals, és millor que les mateixes cases els reservin, del contrari si nosaltres mateixos fem la reserva, et pots quedar sense taxi, al llarg del viatge, ens ha passat dues vegades, i cal remarcar que amb horari alemany i no cubà. Ens acomiadem de la Surama, fins el dia..... que hi tornarem a allotjar-nos, perquè tornem a L'Havana.

08:15 L'autocar de Viazul surt puntualment, però cal ser-hi com a mínim.30' abans. Ens dirigim a **Trinidad**, hora d'arribada 14:35. Esmorzem en una parada que es fa en el trajecte, per cert en un bar molt ben equipat, on ofereixen sucs, batuts, entrepans, pastes, snacks, cafè, infusions, cervesa, refresc...

27/10/2014

Al llarg d'aquests tretze dies, hem viatjat per l'est de l'illa, hem arribat puntualment a les 10:55 a La Havana, procedents de Santiago de Cuba amb avió, al arribar a l'aeroport terminal de vols nacionals, el taxista que estava reservat, no es presenta, agafem un taxi i ens dirigim a la **Universitat de La Habana**, al Departament d'Història, per recollir una informació, aprofitem l'avinentsa per passar per la **Fundación Fernando Ortiz**, per comprar bibliografia, en sortir anem a fer un mos a la cafeteria de **l'Hotel Colina**, c/ L amb c/ 27 i c/ Jovellar, prenem el millor entrepà de pernil amb formatge, que hem menjat a Cuba, l'acompanyem amb una llimonada natural, avui la calor es fa sentir.... Reposem una mica i amb l'equipatge caminem cap el carreró de Hamel, l'Elías ens va rebre amb la cordialitat i el seu saber fer, ell ens havia ofert

documentació amb format electrònic, portàvem un pendrive per poder gravar la documentació, alhora que anem conversant amb ell, va transcórrer força estona, al arribar a casa descobrim que tenim 15.400 arxius menys mal que estan ordenats amb carpetes i subcarpetes, de tota manera llegir-los tots pot costar tota una vida!!! Quina feinada.

En sortir agafem un taxi, per dirigir-nos cap a la casa de Ana y Surama a La Havana Vieja, la mateixa casa on ens havíem allotjat. En arribar ens ofereixen un berenar de benvinguda, una plata de fruita excel·lent acompanyada d'un batut de fruita, fem sobretaula amb la Surama. Després ens instal·lem. I sortim, per dirigir-nos al **barri xinès de La Havana** (Veure fotos 11, 12, 13, i 14), estem cansats i agafem un bicitaxi, en el Paseo Martí quasi enfront del Capitoli, pel camí tenim la oportunitat de parlar amb el jove que du la bicicleta, és un jove amb les idees clares, molt sensat. El dia s'està ennuvolant, es prepara una tempesta.... ens permet fer tot el que desitgem. Baixem de la bicicleta, per visitar el barri, i retornem amb el mateix ciclista al *Parque Central*, allí deixem el bicitaxi, i encara ens dirigim a les llibreries, **La Moderna Poesia** fundada a l'any 1890 i **La Internacional** abans Libreria Ateneo- Cervantes, c/ *Obispo cantonada Bernaza*, per comprar alguns llibres que ens havien recomanat.

Aquest carrer en el segle XIX, es va convertir en una arteria comercial, amb botigues de moda, sabateries, cafeteries, altres comerços més minoritaris i al 1890 s'hi estableix la impremta i llibreria La Moderna Poesia, posteriorment se'n hi estableixen altres, fins a un total de cinc, totes elles creades per persones d'origen espanyol, on a més de vendre llibres, eren impremtes i espai de trobada i debat d'intellectuals, juristes, escriptors, professors i estudiants, i persones interessades en el debat cultural, en les seves diferents manifestacions. El personal d'aquestes llibreries, tenien una vocació que anava més ellà de vendre, sabien orientar al lector i donar referència bibliogràfica del tema d'interès pel client. Actualment encara és així³.

Continuem el trajecte a peu, i ens dirigim a sopar al restaurant de **l'Hotel Condes de Villanueva** c/ *Mercaderes, 202, cantonada amb c/ Lamparilla*,. Hi havíem estat a l'any 2011, i res a veure, enguany no hi havia música en directe, i l'àpat normal. A voltes, potser és millor cercar noves experiències, i guardar els bells records.....! En finalitzar retornem a casa, a descansar.

28/10/2014

07:00 Ens llavem, arreglem, esmorzem a la casa, com sempre excel·lent i abundant, preparam l'equipatge, la Surama molt amable, ens guarda part de l'equipatge, llibres, CD's i alguns obsequis d'artesanía, aquest migdia marxarem amb Viazul a Viñales.

Ens acomiadem per dirigir-nos puntualment a les 09:30 a la **Casa de África**, c/ *Obrapia, entre els carrers sant Ignacio i Mercaderes* caminem pel c/ Sant Ignacio, el mateix de la casa, fins arribar a Obrapia. Tenim una entrevista interessantíssima, amb el director, Dr. Alberto Granado, ens presenta diferents, autors i els seus estudis relacionats amb l'anàlisi econòmic de l'esclavitud, la classificació dels esclaus, la confirmació del concepte Cubanía, com la integració de les diferents ètnies i cultures que conflueixen a Cuba. La religiositat d'origen africà, per mantenir viva la pròpia identitat, com a resistència a la cultura i

³

Veure Ambrosio Fornet en el seu valuós estudi: "El libro en Cuba" (1994).

religió imposada, la sincretització⁴ entre la pròpia i la imposada, dóna pas a la Santeria, o a altres manifestacions com les regles de Palomonte⁵, o els Eleguas⁶. Com les cultures que arriben amb els diferents grups d'esclaus s'incorporen a la cultura del país. El concepte de família, de pertinença al grup. Ens convida a unes conferències que es duran a terme demà, una jornada molt interessant pel contingut, però malauradament marxem avui de La Havana. Posteriorment fem una visita guiada al Museu, recomanem la visita, i passem per la Biblioteca, per adquirir llibres (Veure fotos 16,17,18,19, 20 i 21).

En sortir ens dirigim a la Plaza de Armas al mercat de llibre de vell, comprem el llibre *El Ingenio* de Moreno Friginals, aquí si que varem regatejar una mica, i amb un jove acordem que a la tornada ens portarà el llibre: *El Barracón*, de Pedro de la Riba, llibre que tenim dificultat per trobar. Comprem uns entrepans i aigua pel viatge i agafem un taxi per anar a l'estació de Viazul, tenim la sortida cap a Viñales a les 14:00.

01/11/2014

11:00 Procedents de Viñales, arribem a La Habana a l'estació de Viazul, ens traslladem amb taxi a casa de Ana y Surama a La Havana Vieja, ens instal·lem a la casa, i tornem a la Plaza de Armas, per anar al mercat de llibre vell, volem comprar bibliografia referent a l'esclavitud, contactem amb el jove que ens ha de vendre el *Barracón*, no té el llibre, perquè el vol vendre pel seu compte atès que es seu, i el seu cap si el ven allí en vol una comissió, acordem amb ell trobar-nos demà a les 09:30 davant El Floridita, per comprar-li.

Ens dirigim a menjar quelcom a la Pasteleria Francesa.

Anem al Centre de Negocis de l'Hotel Saratoga, per connectar-nos a Internet, ens cal fer el check-in del vol de tornada, i a La Havana i a Santiago de Cuba, en aquest viatge, en aquests Centres, és on ens hem pogut connectar a internet, a diferència de l'anterior viatge que no existien.

En acabar ens dirigim al Port, al **Muelle de la Luz**, Terminal de Ferrys, al *final del c/ Santa Clara*, d'on surt un petit i tronat transbordador, **La Lanchita de Regla**, que fa el trajecte La Havana, Regla, el viatge d'uns quinze minuts, permet veure la ciutat des d'una altre perspectiva (Veure fotos 26 i 27), el dia és assolat i clar, en arribar a Regla, a escassos 200 metres del port, per la qual cosa hi anem caminant, està l'Església Parroquial de **Nuestra Señora de Regla**, és un edifici petit d'una sola nau, pintat de blanc amb una ratlla blava, té un caire molt mariner (Veure fotos 23 i 24). En un altar hi ha la Verge de Regla provinent d'Espanya, i portada pel sergent major Pedro d'Aranda, sent objecte de molta devoció des de llavors, donant-li nom al caseriu de Regla i sent proclamada patrona del lloc el 23 de desembre de 1714, en un altre la Verge del Cobre, l'església és plena amb molt de silenci, i una actitud de molta devoció per part de tothom, a l'exterior hi ha santeros i babalaos, que ofereixen els seus

---

⁴ El sincretisme va ser un procés originat per la supervivència d'una cultura i una creença: una mescla d'elements, funcions i déus, en la qual els esclaus africans fingien acceptar les imatges del catolicisme a través d'una simple semblança. Així van néixer les diferents nominacions, la sincretització dels diferents cultes africans, com a producte d'un procés natural i lògic; així va néixer la Regla de Ocha o Santeria.

⁵ Coneguda també com Mayombe, la Regla de Palomonte va ser el resultat inicial de la transculturació dels credos bantús a la societat cubana. Bantú, terme amb que l'etnologia occidental va reunir sota una mateixa denominació a la comunitat de pobles de l'Àfrica oriental, central i austral que parlaven aquesta llengua en qualsevol de les seves variants.

⁶ Elegua o Eleggua és una de les deïtats de la religió Yoruba. En la santeria sincretitza amb Sant Antoni de Pàdua.

serveis. En la santeria la Verge de Regla ambdós Verges s'identifiquen en Yemayá deessa del mar.

En sortir ens dirigim al **Museu Municipal de Regla**, c/ Martí núm. 158, en aquest museu, es documenta la història de Regla i les religions afrocubanes i una petita i interessant exposició referent a Remigio Herrero, primer Babalao de Regla. En sortir veiem una inscripció a la pedra de la primera arribada de xinesos a Regla (Veure foto 25). Coincideix amb el que ens havien explicat a Bayamo.

Anem passejant i trobem la **Galeria Taller i Escola d'Arts Plàstiques de César Leal**, és un projecte comunitari d'aquest municipi, ens crida l'atenció per la qualitat de les obres que estan exposades (Veure fotos 28, 29 i 30) i al entrar ens trobem amb el Sr. César Leal, que ens explica el projecte, del que us adjuntem un document explicatiu escanejat.

Martí 221, entre Ambrón
y La Piedra, Regla,
Ciudad de La Habana,
Cuba.
Teléfono: 794-3396.
E-mail:
cesarleal@cubarte.cult.cu

Profesores:
- César Leal Jiménez.
- Loida Martínez Díaz.

Colaboradores:
- Dirección Municipal
de Cultura.
- Biblioteca Municipal.
- Santuario de Nuestra
Señora de Regla.

Galería, Taller y Escuela de Artes Plásticas de César Leal

Proyecto Comunitario
del municipio Regla

Este proyecto comunitario fue fundado por el artista cubano César Leal Jiménez, junto a la colaboración de su esposa, la Máster en Historia, Maritza Hidalgo Gato y su hijo César Eduardo Leal, en junio de 2012. Dicho proyecto consiste en una galería, el taller del artista y una escuela de artes plásticas, a la que asisten niños, adolescentes y adultos interesados en el dibujo y la pintura, así como en otras expresiones culturales. El objetivo de este proyecto es el de incrementar en la población del municipio su nivel de conocimiento, comprensión y sensibilidad hacia las artes plásticas cubanas e internacionales y la Cultura.

En la escuela se imparten las siguientes materias: Dibujo, Pintura, Perspectiva, Anatomía e Historia del Arte. También se realizan en este proyecto diversas actividades; como el encuentro con el Círculo de Abuelos, nombrado "Entre Parques", lanzamientos de libros de autores cubanos, exposiciones de artistas de la comunidad y de los estudiantes de nuestra escuela, con el propósito de mostrar el progreso de estos últimos durante los períodos de enseñanza. El artista César Leal imparte un programa de estudios especial para la escuela.

En sortir retornem al port per agafar la Lanchita de retorn a La Habana, en arribar passem per La Havana Vieja, comencem a tenir nostalgia, el viatge està arribant a la fi, i en aquest país, a cada viatge hem fet més lligams.

Ens dirigim a sopar al **Chanchullero**, c/ Teniente Rey, núm. 457 lloc per recomanar, és un petit bar de tapes, però en el nostre concepte seria de platillos, de cuina de mercat, tot preparat al moment, excel·lent, un servei jove amable i competent.

En acabar, ens perdem pel barri fins arribar a la plaça de la Catedral, on prenem dos mojitos al Restaurant el Patio, tampoc va ser el mateix que en el 2011, no hi havia música en viu, i les taules estaven col·locades al porxo, sense ocupar l'espai de la plaça. Un cambrer ens explica que la Catedral indueix al veïns a queixar-se pel soroll i la Municipalitat regula l'ús de l'espai. Gaudim de la fresca, de l'entorn i en acabar ens dirigim per darrera vegada a la Plaza Vieja, cal acomiadar-se d'aquesta plaça, per anar finalment a casa a reposar.

02/11/2014

07:00 Ens llavem, arreglem preparem l'equipatge, i esmorzem a la casa, és el darrer esmorzar, i tenim l'oportunitat de compartir-lo amb la Surama, que pren un cafè amb nosaltres, i gaudim de la darrera conversa al ella. Ens acomiadem, per si al migdia no hi és, i anem a canviar una mica de moneda, i a trobar-nos enfront a la Floridita amb el jove del llibre, li comprem, i decidim d'anar a passejar pel **Malecón**, a La Havana Vieja, aquest passeig actualment, malgrat compta amb edificis molt deteriorats pels anys, té un encant especial, desitgem que si un dia el restauren, conservin l'arquitectura actual, i no perdi la seva

fesomia... pel camí ens acompanya les anades i vingudes de les ones de la mar, la olor, alguna que altra au, trobem pescadors, famílies passejant, joves jugant, un sermó d'un Pentacostal que interfereix a les nostres orelles i ens en allunyen. Tenim unes hores i les gaudim en aquest indret de la ciutat.

Tornem a dinar al **Canchullero**, uns "plattillos", acompanyats d'una cervesa són el nostre dinar, en acabar ens dirigim a la casa per acomiadar-nos, agrair la seva hospitalitat i recollir l'equipatge.

A les 16:00 arriba el taxi que ens ha proporcionat la casa, per anar a l'**aeroport Internacional José Martí Terminal 3**, paguem la taxa que correspon als foresters al sortir del país, passem el control de passaports i facturem l'equipatge. A partir d'aquell moment esperar l'hora de sortida, l'avió surt puntualment a les 20:25 hora local, via París, per arribar el dia 3 de novembre a les 11:15, hora local, per sortir a les 12:35 cap a Barcelona, l'avió surt amb una hora de retard, el que ens permet tenir més temps per a fer el transfer, doncs a l'aeroport de París les cues pel control de l'aduanera, són considerables.

Tenim la il·lusió i el desig d'arribar a casa, amb l'equipatge de totes les experiències viscudes, i de tot el que hem après.